

ZORICA STIPETIĆ, *Argumenti za revoluciju — »August Cesarec«*
Zagreb 1982, 425 str.

Proces nastanka i razvoja komunističkog pokreta u Jugoslaviji između dva svetska rata predmet je sistematskih istraživanja brojnih institucija i pojedinaca. Objavljene su desetine monografskih radova, studija, priloga i historiografski su obrađeni mnogi problemi organizacionog razvoja i političkog delovanja komunističkog pokreta u Kraljevini Jugoslaviji. Idejne osnove pokreta, ideološki, politički sukobi i usmerenja pokreta više su bili predmet razmišljanja književnih kritičara i publicista a manje istoričara. Pisanje o tim problemima bez analitičkog istraživanja i istorijskog vrednovanja činjenica stvorilo je u kulturnoj javnosti određene predstave i saznanja koja nisu rezultat kritičkog preispitivanja prošlosti i istorijske istine nego ličnog doživljavanja, poimanja određenog zbira činjenica i jednostranog tumačenja istorijskih zbivanja.

»Argumenti za revoluciju« ne otkrivaju mnogo novoga ali sintetizuju dosadašnja istorijska saznanja i omogućavaju da se nasluti geneza, otkrije proces idejnog utemeljivanja komunističkog pokreta i oblikovanja jugoslovenske koncepcije socijalističke revolucije. Svojim sadržajem ova knjiga zbog toga ruši pretpostavke ili u javnosti već formirane poglede na idejnu baštinu KPJ, uticaj i značaj jugoslovenske marksističke misli i ulogu pojedinaca u koncipiranju načina i oblika borbe jugoslovenskih komunista.

Hronološki okviri i istorijski milje knjizi daje životni put Augusta Cesarca koji u istorijskom smislu personificira poslednju generaciju hrvatske intelektualne omladine, politički stasalu u Austro-Ugarskoj kroz borbu za nacionalni identitet i slobodu svoga naroda. To je generacija studentske i đачke omladine čije želje i bunt za nacionalni i socijalni preobražaj društva nije mogla da apsorbuje ili kanališe politička struktura hrvatskih građanskih stranaka. U isto vreme to je generacija intelektualne omladine u Hrvatskoj koju živo interesuju oblici organizovanja i načini borbe za socijalnu pravdu, slobodu i jednakost među ljudima. To je politički usmeravalo omladinu prema socijaldemokratiji a idejno upućivalo na socijalističku literaturu.

Ta istorijska veza mladih intelektualaca i radničkog pokreta u Hrvatskoj naznačice se podrškom koju su socijalisti (Mijo Radošević) 1911. godine pružili omladinskom listu »Val« i prvim člancima omladinaca u socijalističkoj »Slobodnoj riječi«.

Prvi svjetski rat ubrzaće političku zrelost omladinskih generacija ali će uticati i na njeno idejno diferenciranje i konačno kretanje jednog njenog dela ka revolucionarnom radničkom pokretu. Oktobarska revolucija u Rusiji i revolucionarni događaji u Evropi koji su iz temelja menjali odnose u društvu bili su i potvrda ispravnosti idejnom opredeljenju Augusta Cesarca, Vatroslava Slavka Cihlara, Pavla Bastajića, Sime Miljuša, Rudolfa Hercigonje i drugih pripadnika nacionalnorevolucionarne omladine u Austro-Ugarskoj koji su se u toku rata idejno opredelili za revolucionarni radnički pokret.

Eksplicitno Zorica Stipetić ne tvrdi ali stavljanjem istorijskih činjenica u vreme, mesto i okolnosti pod kojima se pojavio »Plamen« može se zaključiti da su idejna opredeljenja pokretača »Plamena« autohtona, što pokazuje i analiza sadržaja časopisa, ali da su podstrek pa i novčana sredstva za objavljivanje dobili od organizatora komunističkih grupa pre stvaranja SRPJ(k). Veza komunističkih intelektualaca oko »Plamena« sa povratnicima iz Sovjetske Rusije organizovanim u »Revolucionarnom savezu Pelagićevaca« dosta je eksploatisana i zloupotrebjavana od 1919. godine, i zasluga je Zorice Stipetić, što sa nje skida veo tajne i objašnjava je u kontekstu idejnog opredeljivanja Krleže, Cesarca i drugih za komunistički pokret.

Svojim revolucionarnim radom, političkom aktivnošću i idejnim usmeravanjem komunističke delatnosti u Hrvatskoj August Cesarec doprinosi održavanju kontinuiteta komunističkog pokreta u Hrvatskoj i prevladavanju krize u političkom organizovanju jugoslovenskih komunista. Analizom istorijske dokumentacije Zorica Stipetić jasno pokazuje da je u vreme idejnog sukobljavanja u KPJ August Cesarec imao jasno i opredeljeno stanovište pre svega o nacionalnom pitanju i svim drugim pitanjima klasne borbe proletarijata.

U komunističkom pokretu Hrvatske dvadesetih godina August Cesarec je ličnost koja intelektualnim poimanjem istorijskog trenutka artikuliše idejna opredeljenja i usmerava političku borbu komunista u Hrvatskoj.

Prateći pojavu i transformaciju koncepcije revolucije koju intelektualno izražava A. Cesarec stiže se utisak da Zorica Stipetić zanemaruje pojavu prve generacije marksističke inteligencije iz redova radnika, koji su kao profesionalni revolucionari intelektualno stasali potkraj dvadesetih godina kada daju svoj doprinos razvoju koncepcije borbe jugoslovenskih komunista.

U svakom slučaju iskustvo poziva na oružani ustanak u vreme zavođenja šestojanuarske diktature 1929. godine pomno je analizirano. Data je kritička ocena i idejnih opredeljenja i dogmatiziranja teorije revolucije u Kominterni 1928. godine, ali je istaknuta i revolucionarna doslednost i opredeljenost A. Cesarca koji sveukupnost svoje ličnosti stavlja u službu proleterske revolucije.

U politički život Kraljevine Jugoslavije tridesetih godina stupa i generacija koja je bila demokratski vaspitana, antifašistički opredeljena i tolerantna prema Marksovom shvatanju klasne borbe proletarijata. Iz redova te generacije intelektualaca od ranije bliskih komunističkom pokretu oformiće se građanska intelektualna levica koju će mnogi savremenici a kasnije i književni kritičari izjednačavati sa komunističkom inteligencijom. Knjiga Zorice Stipetić doprinosi da se sagledaju idejne osnove i političke pozicije leve inteligencije koja u određenim uslovima predstavlja pomoć i saveznik je radničkom pokretu i njegovoj avangardi u borbi za okupljanje svih progresivnih, demokratskih i slobodarskih opredeljenih ljudi na liniji narodnog fronta za borbu protiv reakcije i fašizma.

Narastanje komunističkog pokreta u Jugoslaviji od sredine tridesetih godina i uspesi u borbi protiv reakcionarnih režima doprinose da se u KPJ izgradi koncepcija borbe za društveni preobražaj u kojoj nije moglo da bude mesta za političke kompromise, a pogotovu ne za prepuštanje avangardne uloge komunista bilo kome, pa ni intelektualnoj levici koja nije sagledavala mogućnost i potrebu revolucionarne akcije u presudnim događajima što su se nazirali.

Borba Augusta Cesarca za politiku KPJ bila je u stvari borba za realizovanje jugoslovenske koncepcije socijalističke revolucije, i zato u toj borbi nije moglo da bude odstupanja. Cesarec je to znao i u borbu je ulazio beskompromisno, svestan da će samo organizovana, uporna i dosledna borba omogućiti jugoslovenskim komunistima da izvrše zadatak u istorijskim okolnostima koje su se očekivale.

Vizija Augusta Cesarca bila je koncepcija revolucije za koju se zalagalo rukovodstvo KPJ na čelu sa Josipom Brozom Titom. Zorica Stipetić je uspela da kroz intelektualano poimanje revolucionarnog dela i misli Augusta Cesarca predstavi genezu koncepcije jugoslovenske socijalističke revolucije. Ako se u knjizi nađu i uzgredni problemi i ideje sa njihovim nosiocima, oni su tu da se bolje razume A. Cesarec i o njima se ne raspravlja. Stavljajući sve to u istorijski kontekst Zorica Stipetić ipak doprinosi da se prepoznaju polovi na kojima su se u datim okolnostima našli istaknuti pojedinci, grupe, organizacije ili pokreti. To je zapravo i kvalitet knjige koji će naterati generacije istoričara da se nad sadržajem zamisle i ponovo udubljaju. U zavisnosti od priznavanja ili negiranja postojanja koncepcije jugoslovenske socijalističke revolucije ova knjiga će nailaziti na prihvatanje ili osporavanje. Na istoričarima je da analiziraju i procenjuju, a svima koji je pročitaju pružiće istorijsko viđenje jedne revolucionarne vizije.

Slavoljub Cvetković

*BRANKO CARATAN, Teorije revolucije i socijalizam,
Zagreb 1982, 343 str.*

Ova veoma zanimljiva, poticajna i aktualna knjiga objavljena je u Biblioteci suvremene političke misli. Autor je u kratkom uvodu objasnio njen postanak kretanjima na području suvremene marksističke teorijske misli i marksističke političke teorije koja su aktualizirala rasprave o revoluciji. Na tom području decenijama je vladao zastoj, jer su rasprave o pitanjima revolucije, koje bi bile vođene u odnosu dijalektičke uzajamnosti marksističke teorijske misli i revolucionarne prakse proletarijata, jednako onemogućavali i praksa socijalne demokracije i praksa staljinizma. Stoga B. Caratan upozorava kako oni »svojim ukrućenim modelima socijalizma i revolucije nisu otvarali nova pitanja i nisu tražili odgovore od teorije«. Zbog toga i nije bilo neophodnih stvaralačkih poticaja prakse za razvoj teorije. Tako je i u slučaju reformizma i u slučaju staljinizma došlo na djelu do raskida između teorije i prakse, do prestanka autentičnog revolucionarnog mišljenja. U redovima socijaldemokracije dominiralo je shvaćanje marksizma kao objektivne, vrijednosno neutralne znanosti